
UDK 821.111(73).09-94 Oster P.
159.953.2+159.923.2

Ljubiša Zlatanović

Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet

TELO KAO KNJIGA SEĆANJA: AUTOBIOGRAFSKI DISKURS U *ZIMSKOM DNEVNIKU* POLA OSTERA

Sažetak: Svrha ovog rada je da ponudi jedno moguće čitanje nove autobiografske proze Pola Oстера *Zimski dnevnik* – jedno više psihološko tumačenje zasnovano na (1) gledištu o diskursu razvijenom u konstruktivizmu i socijalnom konstrukcionizmu, (2) kognitivnoj psihologiji autobiografskog pamćenja, i (3) fenomenološko-psihološkim pristupima telu. Polazeći od ovog širokog konceptualnog okvira, u radu se sugerije da se Osterov *Zimski dnevnik* može metaforično okarakterisati kao na autobiografskom diskursu zasnovan književni pristup „telu-kao-knjizi“, „knjizi sećanja“. Međutim, ovde nije reč o autobiografiji, već o veoma ličnoj, intimnoj lirskoj prozi, sačinjenoj od nepovezanog skupa autobiografskih fragmenata, u kojima se on introspektivno, fokusirajući se na sopstveno telo i njegova lična značenja, osvrće na sebe i svoj sveukupni život, od ranog detinjstva do sadašnjosti. Autor takođe naglašava da je to način na koji Oster, u stvari, nastoji da reorganizuje i/ili rekonstruiše svoje autobiografsko samoznanje: svoj sopstveni osećaj samstva i identiteta.

Ključne reči: diskurs, telo, autobiografsko pamćenje, samstvo, Pol Oster

*Želeo sam da stvorim delo koje će nekako
oteloviti taj osećaj življenja.*

Pol Oster

Uvodna napomena

Pristupajući ovoj temi prvenstveno iz savremene psihološke perspektive – tačnije, uz oslanjanje na ideje konstruktivizma i socijalnog konstrukcionizma¹, kognitivne psihologije pamćenja i fenomenološko-psiholoških pristupa telu (telesnosti) – u prvom delu ovog rada najpre će u glavnim crtama biti reči o pojmu diskursa i njegovom značenju koje se ovde podrazumeva. U nastavku izlaganja, u središtu pažnje biće psihološki značaj tela kao osnove našeg samstva (sopstva; engl. *self*) i

¹ Izraz „konstruktivizam“ često se bez razlike, ravnopravno, upotrebljava kao i izraz „konstrukcionizam“. Međutim, postoji razlika između ova dva pristupa. U najkraćem, konstruktivizam postavlja mesto konstrukcije sveta *unutar* uma pojedinca, dok socijalni konstrukcionizam naglašava središnji značaj socio-kulturnog konteksta i interpersonalnih odnosa, odnosno društvenih interakcija svih vrsta (posebno jezičkih), kao mesta konstrukcije sveta, tj. stvaranja značenja (i smisla) posredstvom zajedničkih aktivnosti.

identiteta, kao i kognitivno-psihološki fenomen autobiografskog pamćenja, da bi u završnici rada taj konceptualni okvir bio primenjen na tumačenje (tj. jedno od mogućih čitanja) *Zimskog dnevnika* – nove autobiografske proze Pola Oстера (Oster, 2012).

Opšti konceptualni okvir

Poput drugih opštih, apstraktnih pojmova – kao što su, recimo, znanje, smisao, sreća, samstvo i sl. – *diskurs* je višeznačni pojam koji izmiče potpunom, jasnom i preciznom definisanju. Izraz „diskurs“ (kao i „analiza diskursa“) može imati prilično različito značenje zavisno od teorijskih tradicija kojima se autori koriste, što opet zavisi od pojedinih tema i problema kojima žele da se bave.

Tako, u savremenoj lingvistici *diskurs* podrazumeva široko semantičko područje. Ponuđene su razne interpretacije značenja ovog izraza. Za ruskog lingvistu Čudinova, izraz „diskurs“ nije neophodno koristiti za označavanje pojmova koji u lingvistici već imaju dugo ukorenjene nazive; on tvrdi da jedva ima smisla ovim izrazom nazivati kontekst, tekst, naraciju ili kakvu drugu govornu aktivnost. S druge strane, Arutjunova *diskurs* sažeto određuje kao govor uronjen u život. Holandski lingvista Van Dijk definiše *diskurs* kao složeno jedinstvo ili kompleks jezičkih formi, značenja i delovanja koje se može nazvati komunikativnim događajem; samim tim uključuje i društveni kontekst komunikacije – odnosno, učesnike u komunikaciji, produkciju i recepciju govora, kao i osnovna jezička predznanja. A pojam *teksta* on određuje kao apstraktnu konstrukciju koja se nalazi u osnovi diskursa. S tim u vezi, u francuskoj, nemačkoj, pa i engleskoj lingvističkoj tradiciji pravi se razlika između diskursa i teksta na relaciji praksa i teorija, dinamika i statika, upotreba i zapis. Široko je prihvaćeno stanovište da se *diskurs* odnosi na *usmeni* oblik jezika, a da *tekst* predstavlja statičan oblik zabeleženog diskursa (prema: Janjić i Čutura, 2012: 332□333).

Upotreba izraza „diskurs“ za označavanje postojeće govorne (jezičke) razmene među ljudima – odnosno, upotrebe jezika u kontekstu društvene prakse – jedan je od dva preovlađujuća smisla u kojima se ovaj noviji izraz prvenstveno koristi. U ovom radu se polazi od drugog značenja ovog izraza – od značenja diskursa kao sistematičnog i koherentnog skupa značenja, predstava, slika, priča, metafora, analogija i iskaza koji zajedno, na određen način „konstruišu“ ili „proizvedu“ neki objekt, događaj ili osobu. S tim u vezi, izraz „analiza diskursa“ odnosi se na analizu teksta (pisanog ili izgovorenog) i njegove funkcije u okviru sociokulturne prakse. Takva analiza treba da otkrije bilo diskurse koji deluju u njemu bilo jezička i retorička sredstva koja se koriste pri njegovoj konstrukciji (Ber, 2001: 231). Pored toga, ovde se takođe oslanjamo na Hajlendovo široko određenje koje (u kontekstu definisanja akademskog diskursa) ističe da *diskurs* nije samo jezik, već upotreba jezika koji predstavlja sâmu egzistenciju neke osobe u svetu (prema: Blagojević, 2012: 14). Ovo opšte značenjsko polazište takođe je u saglasju sa definicijom diskursa kao sistema iskaza koje povezuje zajedničko značenje i vrednosti (Coates, 2004: 216).

Posmatrano iz savremene teorijske perspektive, navedeno široko značenje diskursa utkano je u opštu zamisao postmodernih konstruktivista i socijalnih konstrukcionista – razvijenu na Vitgenštajnovom filozofskom skretanju pažnje na posebnu važnost uloge koju *jezik* ima u saznavanju sveta, odnosno na njegovoj metafori *jezičke igre* – da je svet u kojem živimo zapravo naša *konstrukcija*, da sve ono što smatramo stvarnim predstavlja društvenu konstrukciju, a osoba je konstruktor (stvaralac) smisla ili značenja sveta putem međusobne komunikacije sa drugim osobama (Gergen i Gergen, 2006). Ovaj sve uticajni pristup u socijalnim naukama usmerava pažnju na činjenicu da je ljudsko iskustvo *posredovano* – istorijski, kulturalno i lingvistički. Ono što opažamo i doživljavamo nikad nije neposredni odraz sredinskih okolnosti, nego se mora razumeti kao specifično „štivo“, kao „čitanje“ tih uslova ili okolnosti. Ovo ne znači da ništa ne možemo stvarno saznati; time se samo ukazuje na to da ne postoji „znanje“, nego jedino razna „znanja“.

Važan aspekt socijalno konstruisanog znanja je *jezik*. S obzirom na *različite* načine opažanja i razumevanja realnosti, jedna ista pojava ili događaj može se opisati na različite načine, pri čemu nijedan od tih načina opisivanja nije nužno pogrešan. Očigledan primer kojim se to može ilustrovati jeste izbor između opisivanja čaše vode kao „polupune“ ili „poluprazne“. Naravno, oba opisa su podjednako tačna; ipak, jedan od njih pruža pozitivno, optimističko viđenje situacije („polupuno“), dok drugi naglašava odsustvo i nedostatak („poluprazno“). U društveno-humanističkim naukama, *kvalitativno* istraživanje iz socijalno-konstrukcionističke perspektive nastoji da identifikuje razne načine *konstruisanja* socijalne realnosti koji su dostupni u jednoj kulturi, da ispita uslove njihove upotrebe i da ukaže na njihove implikacije za ljudsko iskustvo i socijalnu praksu. Tako, na primer, socijalno-konstrukcionistički istraživači u psihologiji kritički su ispitivali psihološke kategorije kao što su „emocija“, „predrasuda“ i „psihopatologija“ da bi pokazali kako takve kategorije, u stvari, pružaju način konstruisanja realnosti a ne jednostavno njen puki odraz (Willig, 2008: 7).

Široko zasnovano stanovište ovog pristupa o *diskurzivnoj* prirodi sveta i subjekta može se razložiti na sledeće ključne pretpostavke: (1) osnovu mišljenja i identiteta čini *jezik*; (2) jezik je strukturisan u izvestan broj *diskursa* o objektima koji se manifestuju u „tekstovima“ – dakle, u svemu što se može „čitati“ da bi se otkrilo značenje; (3) značenje svakog „označitelja“ (npr. reči) zavisi od *konteksta* diskursa u kojem se on upotrebljava; (4) svako od nas raspolaže mnoštvom diskursa koji neprestano deluju konstruišući i proizvodeći naše sopstvene identitete (Ber, 2001).

S ovim u vezi je njihovo postmoderno, antiesencijalističko gledište da su tela, koja za nas znače život, koja privremeno „nastanjujemo“, stvarna, ali da naša mnoga samstva nemaju stvarnu psihološku suštinu. Nasuprot tradicionalnom psihološkom stanovištu, ovde se takođe naglašava da mi nemamo ličnost (pojam koji uobičajeno ima središnje mesto u našem razumevanju sebe i drugih) niti jedno objedinjeno ili integrisano samstvo, već u jednom telu mnogo različitih samstava nastalih kao proishod konstrukcija u socio-kulturnim kontekstima (osnovna ideja: mi konstruišemo svet i sebe same). Međutim, u svakodnevnom iskustvu mi ipak osećamo (bar ponekad) da smo jedno, jedinstveno samstvo. Taj subjektivni osećaj lične jedinstvenosti, doslednosti u raznim situacijama i kontinuiteta u vremenu, što je temeljna pretpostavka tra-

dicionalne psihologije ličnosti, imamo zahvaljujući našoj sposobnosti *pamćenja*. Jer, pamćenje nam dopušta da se osvrnemo na svoja prošla iskustva i načine ponašanja, da odaberemo ona koja se, kako nam se čini, „slažu“ u nekom narativnom okviru (doslovno, u priči našeg života) i potražimo ponavljanja ili obrasce koji nam daju utisak lične kontinuiranosti i koherentnosti. Sa stanovišta socijalnog konstrukcionizma, ono što uobičajeno smatramo „ličnošću“ postaje, dakle, posledica pamćenja i traganja za značenjem i obrascem u našem sopstvenom iskustvu (Ber, 2001: 64).

Posmatrano iz ove teorijske perspektive, *telo* kao osnova života ali i kao „bazični oslonac ličnosti“² i temelj našeg osećaja „biti osoba“ – a s telom u vezi i iskustvo i proces starenja može biti predstavljeno i društveno konstruisano različitim, alternativnim diskursima. Drugim rečima, ljudsko telo može biti *objekt* različitih diskursa ili, fukoovski rečeno, igra diskurzivnih sistema. Ti diskursi konstruišu telo iz određene perspektive. Na primer, u sadašnjoj zapadnjačkoj kulturi, zasnovanoj na individualističkim vrednostima uspešnosti i efikasnosti praćenim narcizmom, na *starenje* tela kao složene i evolutivne pojave obično se gleda kao na period sveukupnog opadanja, kretanja „nizbrdo“ – ka starosti koja se završava nultim nivoom, smrću.

Ova uopštena *sociokulturna* konstrukcija čini da u odraslom dobu, dobu „zrelosti“, živimo sa bojaznošću od starenja ili/i sa žaljenjem zbog predstojećeg starenja, nastojeći da pronađemo načine da „ostanemo mladi“ ili barem da „izgledamo mlado“. Po tradiciji, dakle, na starost se gleda kao na nešto po sebi negativno, kao nešto loše i ružno; otuda mnogi ljudi u „srednjem dobu“ života doživljavaju „križu srednjih godina“, zaokupljeni razmišljanjem o dolazećem životnom i telesnom opadanju kao posledice godina. Međutim, ako je starenje u stvari jedna socijalna konstrukcija, onda nije nužno podržavati i održavati ovakvo njegovo negativno shvatanje. Umesto toga, sugerišu socijalni konstrukcionisti, možemo govoriti o „pozitivnom starenju“ ili o „pozitivnom potencijalu starenja“ – o starenju kao pozitivnom procesu, kao periodu daljeg psihološkog rasta, obogaćivanja sebe i sopstvenog razvoja. Sa stanovišta socijalnog konstrukcionizma, tako, zajedničkim snagama možemo da konstruišemo, izgradimo, jednu *novu* stvarnost, jedan novi svet značenja, drugačijih značenja, kad je u pitanju fenomen starenja (Gergen i Gergen, 2006: 12–13). Ovome se može dodati da u pojedinim društvima (afričkim, na primer), u kojima se ne idealizuje mlado i zdravo telo, starenje se smatra kumulativnim procesom gde pojedinac svojim godinama života stiže blagoslov, osobine i iskustvo kako bi dostigao mudrost i pronicljivost.

A opet, svojim odredbenim svojstvima – kao što su celovitost i jediničnost, individualna neobnovljivost i prostorno-vremenska ograničenost – telo se prikazuje

² Prema „Modelu bazičnih oslonaca ličnosti“ Josipa Bergera (Berger, 1995), „telo“ („telesnost“) je jedan od četiri bazična oslonca ličnosti; ostali su „pripadanje“, „mišljenje“ i „vera, nada i svrha“. U vezi sa telom kao bazičnim osloncem ličnosti i sastavnim delom psihološkog potpornog sistema ličnosti, ističe se (1) da su čovek i njegovo telo neposredno i prisno povezana celina, (2) da svaka osoba postoji na temelju konkretne telesnosti, (3) da je telo ugrađeno u ličnost a da ličnost postoji kroz telo, i (4) da je telo naš doživotni „sapatnik“ ili „partner“ sa kojim možemo da se ponašamo na mnogo načina, oblikujući različite načine saradnje – možemo da ga volimo ili mrzimo, da ga ignorišemo ili da mu se posvećujemo s pažnjom, da ga povredimo ili čak uništimo, itd.

ne samo kao materijalni fiziološki organizam, ono na šta ga svode genetika i biologija: ono je složeno iskustvo subjekta. Tako, *fenomenološki* ugao gledanja □ odnosno, fenomenološki diskurs – pruža mogućnost da se takvim sagledavanjem osvetli složena priroda odnosa između subjekta i njegovog tela. Kao nemi ali živi svedok, ono je mesto na kojem se učvršćuje naš individualni odnos sa svetom, sa drugima, sa sobom samim; jedno jezgro predstava (Andrije i Boeč, 2010: 10). Psihološki posmatrano, nalazeći se na sredini između našeg „Ja“ i okoline, telo je osnovna nit i polazište našeg jedinstvenog samstva (pojma o sebi) i identiteta.³ Ovakvo viđenje je u suprotnosti sa tradicionalnom predstavom o nepovezanosti identiteta s našim telom. A upravo je telo – kojem smo spremni da priznamo jednu vrstu „fizičkog“ pamćenja, sposobnost da se „seća“ svojih promena i doživljaja – *u osnovi* našeg osećaja sebe samih kao osoba, kao ličnih i socijalnih bića. Štaviše, telom je uslovljena i naša, osobeno ljudska, sposobnost za *samorefleksiju* – sposobnost da „posmatramo sami sebe, kritički razmatrajući ono što mislimo i činimo, a ponekad i revidiramo naš život na temelju takve refleksije“ (Nida-Rimelin, 2013: 126).

Putovanje do sebe: Osterov dnevnik sećanja

Posle dvadesetak romana i trideset godina nakon objavljivanja autobiografski inspirisane proze *Otkrivanje samoće* – knjige kojom je otpočeo svoju književnu karijeru i u kojoj se podstaknut smrću svog oca, kroz osobeni amalgam sećanja i refleksija bavio psihološki uvek složenom temom *očinstva*, govoreći o svom ocu („enigmi“ svog oca), njihovom odnosu i o sebi samom kao ocu – Pol Oster u svojoj novoj knjizi, ličnoj naraciji u formi lirske autobiografske proze (dakle, autobiografske književnosti u širem smislu) naslovljenoj *Zimski dnevnik*⁴, iz pozicije meditativnog naratora *u drugom licu* iznova otkriva i preispituje sebe i svoj život, dosledno se posvećujući nekim od ključnih tema svojih književnih dela kao što su odrastanje, porodica i porodični odnosi, usamljenost, seksualnost i ljubav, koincidencija i šansa, samstvo i identitet, stvarnost i privid, književnost i film.

Osterov *Zimski dnevnik* je, najšire posmatrano, književno delo, koje se preciznije može metaforično okarakterisati kao na autobiografskom diskursu zasnovan književni pristup *telu-kao-knjizi*, knjizi sećanja. Drugim rečima, telu kao objektu koji konstituise „*tekst*“ za „*čitanje*“ da bi se otkrila, dešifrovala značenja njegovih urezanih znakova – odnosno, „slova tajnog alfabeta“ koja pričaju priču o autoru

³ Posmatrano iz razvojne perspektive, prvi tračak pojma o sebi pojavljuje se u najranijem detinjstvu, kada dete nauči da su neke stvari uvek tu (npr. sopstveno telo) a neke druge su tu samo ponekad (npr. majčine dojke). Dete pravi razliku između svog tela i svega ostaloga: otkriva da postoje granice između njegovog „ja“ i „ne-ja“. Postupno, dete shvata da se razlikuje od ostatka sveta. Ova distinkcija čini rudimentarni doživljaj sebe, svest o svome telu (Larsen i Buss, 2008: 448).

⁴ Uzgred, izgleda da je zima posebno inspirativno godišnje doba za pisanje dnevničkih beleški. Kao stvar slučajne podudarnosti, zanimljivo je primetiti da je i naš savremeni pisac srednje generacije, Srđan Valjarević, takođe objavio knjigu pod ovim naslovom – *Zimski dnevnik*, „pisan četiri meseca, svakodneвно“ (Valjarević, 2011).

ovog dnevnika i enigmama koje ga zaokupljaju i motivišu na pisanje. U Osterovoj prozi, tako, telo dobija status „teksta“; ono postaje „tekst“ za subjektivnu poetsko-fenomenološku deskripciju i analizu, za pojašnjavanje sopstvene prošlosti i osmišljavajuće samosagledavanje (uvek neodvojivo od *drugih*, „značajnih drugih“) koje on iscrpno sprovodi gledanjem unatrag, sagledavanjem svojih „malih“ (trivijalnih, svakodnevnih) ali i „velikih“ (posebno važnih, čak arhetipskih) životnih iskustava i situacija u retrospektivi. Psihološkim terminima rečeno: posredstvom re-konstruktivne moći i rada sećanja (pamćenja) koje je, u suštini, proces imaginativne (re) konstrukcije (Zlatanović, 2010).

Sa stanovišta moderne kognitivne psihologije, posredi je takozvano autobiografsko pamćenje koje se smatra središnjim kognitivnim procesom. Brojni radovi u ovoj novijoj oblasti proučavanja ljudskog pamćenja ističu da njegovo psihološko istraživanje doprinosi boljem razumevanju fenomena *prisećanja*, koja ljudi imaju za suštinski važan deo svog života (Rubin, 1988) ili, uopšteno, za „svoja sopstvena životna iskustva“ (Robinson, 1988: 19). Ova vrsta pamćenja je glavni oblik ljudskog pamćenja, jer (1) izvor je informacije o našem životu, (2) važna je komponenta u mnogim oblicima našeg svakodnevnog ponašanja, a (3) ujedno je i osnova našeg samopoimanja – našeg samstva ili pojma o sebi (engl. *self-concept*) (Zlatanović, 2004). A to dalje znači da je ono, budući uvek individualno, vitalni deo našeg osećaja sopstvenog identiteta, deo koji oblikuje našu ličnu istoriju života, naše samorazumevanje i samo konceptualizovanje, naš lični osećaj „ko smo mi“ kao osobe (Robinson, 1992). U tom smislu, uzgred, treba shvatiti Horhea Luisa Borhesa kada kaže: „Mi smo svoje sopstveno pamćenje“; ili, kada pita: „Šta bi svako od nas bio bez svog sećanja?“ (Borhes, 1990: 72).

Uopšteno, autobiografsko pamćenje je pamćenje događaja, tema i informacija od lične važnosti za nas kao osobe. Kao pamćenje naših sopstvenih prošlih postupaka, misli i osećanja, ova *prirodna* forma ljudskog pamćenja neka je vrsta „lične arhive posebnih životnih iskustava proisteklih iz učestvovanja osobe u aktivnostima ili situacijama koje su u izvesnoj meri lokalizovane u vremenu i prostoru“ (Robinson, 1976: 578). Bilo kako definisano, ono se uvek tiče pamćenja informacije u vezi sa našim neponovljivim, jedinstvenim samstvom (Brewer, 1988: 26; Zlatanović, 2004: 429).

Prema Berklijevim rečima, čini se da je većina autobiografskog pamćenja uglavnom „istinita ali netačna“ (Barclay, 1988: 97). Ono što je zapamćeno, dakle, verovatno ne odslikava u potpunosti verno način na koji se neki događaj stvarno odigrao. Mogućno je da naša autobiografska (pri)sećanja nikada nisu duplikati aktuelnih događaja; ali su takva „sećanja“ dovoljno bliska našim očekivanjima da „izvlače“ lažne identifikacije događaja. Ipak, takve greške u pamćenju mogu biti posredovane tačnim „samoopisom“; jer, nijedno „sećanje“ nije toliko prihvatljivo kao što je naše sopstveno. Autobiografski materijal ne mora biti detaljno tačan, mada mora da održi *integritet* života pojedinca. U tome, pojmovi koje on *ima* o sebi samom pomažu da informacija koja se tiče njegovog samstva bude posredovana tako da ono što je zapamćeno bude saglasno s postojećim samosaznanjem. Istina u autobiografskom pamćenju štiti se kada osoba prenosi značenje (smisao) životnih događaja kroz uverljive *rekonstrukcije* tih događaja. Ova uverljivost je, bar delimično, povezana s načinima na koje osoba *vidi* ili *poima* sebe samu, s njenim sopstvenim *predstavama*

o sebi koje podupiru i ujedno ograničavaju unutrašnju psihološku rekonstrukciju njenog iskustva.

Prema ovim novijim teorijskim pretpostavkama i istraživačkim nalazima, dakle, *narativna* istina može služiti opštem *integritetu* prošlosti i sadašnjosti, štiteći suštinu nekog događaja, a da u isto vreme podržava opaženi *kontinuitet* i *sklad* samstva pojedinca. Ovo, onda, podrazumeva da narativna istina podupire *lični identitet* pojedinca i njegovu *ličnost* uopšte – shvaćenu kao psihološko svojstvo pojedinca koje nastaje kao osobeni ishod njegovog jedinstvenog životnog toka, neponovljive lične životne istorije, a temelji se na ličnom identitetu i autobiografskom pamćenju sebe (Zlatanović, 2002).

Nalazeći se na pragu novog životnog doba⁵, novog poglavlja svog života, stišanim glasom i s elegičnim osećanjem vremena, osećanjem da ono svakim danom „ipak ističe“, pa otuda i sa pitanjem „koliko jutara je još ostalo?“, Pol Oster se u ovoj osobenoj autobiografskoj prozi – koja, dakle, nije klasična autobiografija, u kojoj je opisan njegov život, lična priča ili povest o njegovom životu, ili „autoportret“ – prepušta putovanju kroz vreme svog života. Klizeći kroz vreme, od detinjstva do sadašnjosti, uveren u neodvojivost književnosti od sećanja i otvoren za samorazotkrivanje, on se u svojim prisećanjima služi telom. Introspektivno se fokusira na sopstveno telo i njegova lična značenja, na njegovu idiosinkratičku istoriju promena i doživljaja, da bi takvim povratkom u sećanje običnih i krupnih činjenica i pojedinosti iz taloga sopstvenog iskustva pokušao da preispita, kako na samom početku knjige kaže, „kakav je to osećaj biti u ovom telu, od prvog dana do kog ti sećanje seže, pa do ovog današnjeg“ (Oster, 2012: 7). A u stvari, da bi takvim unošenjem svesnosti u telo i fragmentarnim, nepovezanim i vijugavim ličnim sećanjem kroz telo – doslovno kroz svaki deo tela, „katalog čulnih informacija“, popis svojih telesnih zadovoljstava i bolova, utisnutih nepravilnih linija i belega na svom telu, ožiljaka kao tragova vremena, tragova proživljenog života – sagledao ili re-konstruisao sve ono što je intimno integrisao u svoj život i sebe samog; jungovskim terminima rečeno, svoj lični put individuacije – prolaženje kroz psihološki proces celovitog razvoja, nastajanja i samoostvarivanja ličnosti.

S tim u vezi, Branislava Vasić Rakočević u svom prikazu Osterovog *Zimskog dnevnika* iznosi sledeće tačno zapažanje: „Oster pisanje doživljava kao utvrđivanje sopstva. Istraživanje identiteta zastupljeno je u svakom romanu počev od *Otkrivanja samoće*, preko *Njujorške trilogije*, gde je ovaj problem najeksplicitnije zastupljen, do poslednjeg, *Zimskog dnevnika*. On konstantno iskušava svoje junake da bi jedino otkrio nesigurnost, neizvesnost, nestabilnost i nedostižnost čovekovog sopstva“ (Rakočević Vasić, 2013: 204). Odnosno, *samstva* – psihološke suštine (po jednim) ili konstrukcije (po drugima) implicirane u ličnom pitanju „Ko sam ja?“ i odgovoru u prvom licu jednine koji počinje sa „Ja sam..“. A ono nije autističke prirode, psihološki nezavisno od drugih osoba (samstava) i socio-kulturnog konteksta.⁶

⁵ „Jedna vrata su se zatvorila. Druga su otvorena. Zašao si u zimu svog života.“ (Oster, 2012: 143).

⁶ Pod ovim psihološkim pojmom podrazumeva se lični, subjektivni doživljaj sebe samog koji se izražava ličnom zamenicom prvog lica jednine koju izgovara samo određena osoba – Ja *sam*..., pa otuda

Međutim, pogrešno bi bilo zaključiti da je u *Zimskom dnevniku* u pitanju Osterova narcistički samozaokupljena meditacija ili njegova sklonost nekoj vrsti književne samomitologizacije. Pišući u drugom licu, obraćajući se sebi kroz minuciozno samoposmatranje, kad kroz samootkrivajući autobiografski diskurs⁷ istančanim, uvek zavodljivim, književnim stilom ispisuje hronike tela, ličnu naraciju, svoju intimnu priču o sebi i svom životu – „nešto što bi se moglo nazvati fenomenologijom disanja“ (Oster, 2012: 7) – Oster tim detaljnim pri-sećanjima, ispunjenim tvrdnjama i pratećim lirskim meditacijama, uvek, na neki način, govori i o nama samima. Sa svešću o našoj bazičnoj uslovljenosti telom, sagledavajući telo kao mesto različitih životnih događaja, on nam svojim ispovednim kazivanjem u stvari pokazuje način na koji možemo ne samo da sačuvamo sećanje, nego, još važnije, da vraćanjem uspomena saberemo i organizujemo svoje iskustvo. A to znači: mogućnost da sopstveni život i sebe same samosvesno sagledamo – odnosno, re-konstruišemo – i sa karnalnog stanovišta, stanovišta našeg tela i naših čula. Posmatrano psihološki, to dalje znači: mogućnost dolaženja do važnih uvida i samouvida, do samointegrisanja putem sećanja posredovanog našom telesnošću, putenošću. Na kraju krajeva, naša sećanja nas sabiraju i povezuju, ma kakva bila. A naše integrativne životne priče, naše lične samonaracije, imaju moć da nam pruže opšti doživljaj smisla i svrhe života.

Na taj način, pisac *Zimskog dnevnika* nam, u stvari, prenosi jedan osećaj zajedničkog iskustva. Jer, iako osobene i uvek različite, sve su ljudske priče, u krajnjem, manje-više iste – kaže Pol Oster. Uprkos podeljenim kritičkim ocenama, bez sumnje jedan od najistaknutijih, ako ne i vodećih, pisaca savremene američke pa i svetske književnosti.

Literatura

- Andrije, B. i Boeč, Ž. (ur.) (2010). *Rečnik tela*. Beograd: Službeni glasnik.
- Barclay, C. R. (1988). Schematization of autobiographical memory. U: D. C. Rubin (Ed.), *Autobiographical Memory*. Cambridge: Cambridge University Press, 82–100.
- Ber, V. (2001). *Uvod u socijalni konstrukcionizam*. Beograd: Zepter Book World.
- Berger, J. (1995). *Psihološki potporni sistem: model bazičnih oslonaca ličnosti*. Beograd: „Prometej“; Institut za kriminološka i sociološka istraživanja; Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta.
- Blagojević, S. (2012). *O engleskom i srpskom akademskom diskursu*. Niš: Filozofski fakultet.

terminološka kovanica *samstvo* kao predloženi prevod engleskog izraza *self*, dok izraz *self-concept* prevodimo kao *pojam o sebi*. Pitanje „Šta je?“ nameće odgovor koji isključuje ono što je intimno, unutrašnje, idiosinkratičko i različito od stvari. S druge strane, pitanje koje sadrži reči „*sam* ja“ („*Ko sam* ja?“) obavezuje da se istražuje lični doživljaj (samodoživljaj, doživljaj sebe samog kao osobe), lični opis sebe kao osobe (samoopis), osoben način na koji osoba vidi i poima sebe – *samstvo* (engl. *self*). Više o ovome, videti: (Popović, 2002; Zlatanović, 2001).

⁷ U prirodi je ljudskog jezika da se među stvarima o kojima govori nalazi i on sâm. U prirodi je ljudskih bića da se među stvarima o kojima pričaju nalaze i ona sâma. Niko ne želi govoriti tako da ga to sprečava govoriti o sebi. Pozivanje na sebe same čini bitni deo naše svesti (Bronowski, 1981: 62).

- Borhes, H. L. (1990). *Usmeni Borhes*. Beograd: Rad.
- Brewer, W. F. (1988). What is autobiographical memory? U: D. C. Rubin (Ed.), *Autobiographical Memory*. Cambridge: Cambridge University Press, 25–50.
- Bronowski, J. (1981). *Porijeklo znanja i imaginacije*. Zagreb: Stvarnost.
- Coates, J. (2004). *Women, Men and Language* (3rd ed.). London: Pearson Education.
- Gergen, K. J. M. (2006). *Socijalna konstrukcija: ulazak u dijalog*. Beograd: Zepter Book World.
- Janjić, M. i Čutura, I. (2012). Diskurs mladih na dijalekatskom području: urbani dijalekt kao rezultat jezičke hibridizacije. Zbornik radova *Jezič, književnost, komunikacija: jezička istraživanja*, ur. B. Mišić Ilić i V. Lopičić, 332–347. Niš: Filozofski fakultet.
- Larsen, R. J. i Buss, D. M. (2008). *Psihologija ličnosti: područja znanja o ljudskoj prirodi*. Jastrebarsko: „Naklada Slap“.
- Nida-Rimelin, J. (2013). Ka kulturi i filozofiji sporta. *Godišnjak za filozofiju*, 1/1, 125–132.
- Oster, P. (2012). *Zimski dnevnik*. Beograd: Geopoetika.
- Popović, B. V. (2002). *Bukvar teorije ličnosti*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju Društva psihologa Srbije.
- Rakočević Vasić, B. (2013). Život samo (Prikaz knjige Pola Oстера, *Zimski dnevnik*). *Letopis Matice srpske*, 1–2, 203–205.
- Robinson, J. A. (1976). Sampling autobiographical memory. *Cognitive Psychology*, 8, 578–595.
- Robinson, J. A. (1992). Autobiographical memory. U: M. Gruneberg and P. Morris (Eds.), *Aspects of Memory* (2nd Ed., Vol.1). London: Routledge, 223–251.
- Rubin, D. C. (1988). Introduction. U: D. C. Rubin (Ed.), *Autobiographical Memory*. Cambridge: Cambridge University Press, 3–19.
- Valjarević, S. (2011). *Zimski dnevnik*. Beograd: LOM.
- Willig, C. (2008). *Introducing Qualitative Research in Psychology: Adventures in Theory and Method*. Maidenhead: Open University Press; McGraw-Hill Education.
- Zlatanović, Lj. (2001). *Jung, jastvo i individuacija*. Niš: Studentski informativno-izdavački centar.
- Zlatanović, Lj. (2002). *Tajne duše, izazovi tumačenja*. Niš: Društvo bihejvioralne teorije i prakse.
- Zlatanović, Lj. (2004). Autobiografsko pamćenje, shematizacija i samstvo, *Teme*, 4, 421–431.
- Zlatanović, Lj. (2010). Viko i Bartlet: sećanje kao proces konstrukcije. *Godišnjak za psihologiju*, 7(9), 19–40.

Ljubiša Zlatanović

**BODY AS A BOOK OF MEMORY: AUTOBIOGRAPHICAL
DISCOURSE IN PAUL AUSTER'S *WINTER JOURNAL***

Summary

The purpose of this paper is to offer one possible reading of Paul Auster's new autobiographical prose *Winter Journal* – a more psychological interpretation based on (1) the viewpoint of discourse developed in constructivism and social constructionism, (2) the cognitive psychology of autobiographical memory, and (3) the phenomenological – psychological approaches to body. Starting from this broad conceptual framework, in the paper it is suggested that Auster's *Winter Journal* may be metaphorically characterised as on the autobiographical discourse based literary approach to „body-as-a-book“, „a book of memory“. However, it is not an autobiography. Rather, it is a very personal, intimate lyric prose, composed of an unrelated collection of autobiographical fragments, in which he introspectively, focusing on his body and its personal meanings, looks back at himself and his whole life, from early childhood until the present. The author also emphasizes that it is a way in which Auster, in fact, tries to reorganize and/or reconstruct his autobiographical self-knowledge: his own sense of self and identity.

zlatanovic1301@yahoo.com